

НІКІТІНА І.В.
кандидат психологічних наук,
доцент,
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Гендерні особливості мотивації студентів технічного університету

У статті проаналізовано гендерні особливості мотивації студентів технічного університету. Визначено мотиваційні комплекси навчально-професійної мотивації. Встановлено взаємозв'язок процесів мотивації та гендерних особливостей розвитку особистості студента. Наведено результати психодіагностики мотивації студентів. Розроблено психолого-педагогічні рекомендації щодо розвитку мотивації студентів технічного університету з урахуванням гендерних особливостей розвитку.

Ключові слова: розвиток особистості студента, вища технічна освіта, навчально-професійна мотивація, гендерні особливості розвитку особистості студента, психологія та педагогіка вищої школи.

В статье проанализированы гендерные особенности профессиональной мотивации студентов технического университета. Определены мотивационные комплексы учебно-профессиональной мотивации. Установлена взаимосвязь процессов мотивации и гендерных особенностей развития личности студента. Представлены результаты психодиагностики мотивации студентов. Разработаны психолого-педагогические рекомендации по развитию мотивации студентов технического университета с учетом гендерных особенностей развития.

Ключевые слова: развитие личности студента, высшее техническое образование, учебно– профессиональная мотивация, гендерные особенности развития личности студента, психология и педагогика высшей школы

The article analyzes gender peculiarities of motivation of the Technical University Students, psychological factors of its formation in the process of professional training of the future specialist. It is determined the connection between the motivation of student and his gender peculiarities. The main mechanisms of the individual development are put in the personality oriented education. The subject activity of student plays leading role in the process of the professional becoming and personality growth. The professional self-realization of the future specialist is predefined his readiness to the professional motivation on the base of subjects activity growth. Today's reforms of Ukrainian Higher education need for radical change of traditional system of young people's training for the optimum self-development and self-realization of their individual potential on the base of personality motivational growth. The result of this investigation is training program "Gender peculiarities formation of the motivation of the Technical University Students". In our research the psychological and pedagogical recommendations are worked out about development of the gender peculiarities of motivation of the Technical University Students.

Key words: Development of the Student's Personality, Higher Technical Education, academic – professional motivation, Gender peculiarities of the Student's Personality development, Psychology and Pedagogics of Higher School.

Сучасна теорія безперервної освіти підкреслює актуальність розвитку навчально– професійної мотивації особистості студента. Мотивація професійного зростання може визначатися ставленням суб'єкта до навчальної діяльності упродовж усього життя. Реалізація Україною гендерної політики та необхідність дотримання принципу толерантності системи освіти та безпеки особистості під час професійної підготовки спонукають більш повно вивчати особистість студента та її гендерні особливості розвитку. Це відповідає меті якісної підготовки фахівців в умовах глобалізаційних процесів на ринках освіти та праці. Пріоритет технічних спеціальностей у суспільстві виділяє першочерговість вирішення цієї проблеми для студентів технічних університетів. Освітній процес має досить складний характер і потребує необхідного керівництва з боку психологів і педагогів.

Проблема професійної мотивації як процесу, що спонукає, спрямовує й регулює виконання діяльності, була предметом дослідження багатьох вчених: К. Адельфер, А. Алдерман, І. Алтуніна, Б. Ананьєв, В. Апельт, В. Асеєв, Д. Аткінсон, Г. Балл, Л. Божович, В. Виліонас, Н. Власова, Ф. Герцберг, Е. Десі, А. Дмитрієв, І. Зайцева, С. Занюк, Е. Зеєр, Є. Ільїн, Є. Клімов, Д. Колесова, Г. Костюк, М. Кубишкіна, Н. Кузьміна, К. Левківський, Д. Леонт'єв, М. Ліпкин, В. Лісовський, Е. Локе, Д. Мак-Клелланд, А. Маркова, А. Маслоу, Н. Нестерова, А. Орлов, Н. Сальверова, Л. Столяренко, Х. Хекхаузен, К. Хорні, Р. де Чармс, Є. Чугунова, П. Якобсон, Н. Яковлева, В. Якунін та ін. Мотивацію студентів вищих навчальних закладів досліджували вчені Л. Буйновська, Б. Дадонова, Т. Дубовицька, Ю. Євресенко, В. Лутась, А. Реан, Е. Савонько, Н. Симонова, Н. Яковлєва та ін.. У працях Т. Бадосва, В. Бодрова, Б. Гольдштейна, В. Марищука, К. Платонова, В. Пономаренка, С. Рубінштейна та ін. визначено провідну

роль мотивації щодо якості навчання, ефективності та безпеки праці, адаптації та стресостійкості фахівця, сформовано уявлення про мотивацію як комплексний феномен, що характеризується єдністю змістовного та динамічного аспектів. Однак, гендерним особливостям мотивації студентів технічного університету приділяється у розробках науковців недостатньо уваги.

Метою статті є психологічний аналіз гендерних особливостей і розробка психолого–педагогічних рекомендацій щодо розвитку мотивації студентів технічного університету.

Розуміння студентами технічного університету цінності освіти та професійної компетентності є запорукою ефективної фахової та суспільної діяльності як можливості практичного застосування здобутих теоретичних знань. Світова та вітчизняна економіка потребує кар'єрно-зорієнтованих професіоналів з мотивацією високої самоефективності і компетентності у професійній діяльності. Вирішення цієї проблеми стикається як з гендерними стереотипами у професійній сфері так і з недооцінкою цілеспрямованого розвитку навчально–професійної мотивації студентів із врахуванням їхніх гендерних особливостей. Специфіка технічного університету пов'язана з мінімізацією гуманітарних дисциплін, що є особистісно–зорієнтованими та дають значимий розвивальний ефект. З іншого боку, суспільство потребує фахівців технічних спеціальностей, що робить навчання у технічному університеті не тільки корисним, а й привабливим з позиції благополучного майбутнього, можливостей піднятися соціальним ліфтом. Соціально–значущі мотиви підтримують пізнавальні, що спонукає до розвитку професійних мотивів. Перші задаються ззовні, другі визначаються індивідуальними потребами, які обґрунтовуються попереднім досвідом та цілями особистості. Важливо, щоб вони співпадали та відтворювались у структурі внутрішньої мотивації. Тому психолого–педагогічне керівництво процесом розвитку навчально–професійної мотивації студентів з метою досягнення балансу зовнішніх та внутрішніх мотивів є особливо актуальним для умов технічного університету.

Сформована стійка внутрішня навчально–професійна мотивація досягнення є спонукаючою і визначальною як у процесі професійної підготовки так і у процесі професійної реалізації. Навчальна діяльність студентів це діяльність з вирішення пізнавальних завдань і проблем. Професійну діяльність (представлену в модельній формі) можна співвіднести з діяльністю з вирішення практичних завдань і проблем. Мотиви, що спонукають обидві ці діяльності, будуть також відрізнятися за їх предметами. Предметом навчальних мотивів є знання, які в контекст професійної діяльності динамічно її моделюють у процесі навчання. Відбувається трансформація цього предмета в якісно інший предмет професійних мотивів – виробництво і перетворення продукту праці в модельній формі. У результаті здійснюється розвиток самого суб'єкту навчально–професійної діяльності та мотивації, і стає очевидним перетворення сенсу цієї діяльності: сенс навчальної діяльності трансформується в сенс професійної діяльності. Породження професійних мотивів у ситуації застосування знань надає особистісний зміст тому професійному змісту, що закладено у навчанні студентів. Логіка знаходження смислу «Я–суб'єкт професійної діяльності» є наступною: –негативне переживання втрати (частково або повністю) смислу “Я”; – актуалізація мотивів смислоутворення; –означення можливих смислів (раціоналізація на основі покладальної рефлексії); –поляризація протилежностей (на основі визначальної рефлексії); –переживання міри (на основі порівняльної

рефлексії); –самопізнання та саморозуміння (на основі синтезуючої та визначальної рефлексії);– осмислення майбутнього потенційного “Я” (на основі трансцендентної рефлексії); –прийняття смислу перспективного “Я” (на основі позитивного самоставлення);–реалізація смислу (моделювання, психодрама, учбово-рольові ігри, розробка можливостей та варіантів); –оцінка суперечностей мети та результату.

Автором було проведення ціннісно–сміслових орієнтацій студентів III – V курсів Національного університету харчових технологій (2017р.), використовуючи контент-аналіз творів студентів “Стратегія життя”, “Мій життєвий шлях”, опитувальник САМОАЛ (Е.Шостром), тести ціннісних орієнтацій (М.Рокіч) та смислово-життєвих орієнтацій (СЖО) (Д.Леонтєв). Дослідження показали, що є гендерні відмінності у структурі та механізмі смислоутворення для студентів-юнаків і студенток. Студентки бачать сенс майбутнього фаху в суспільній цінності професійної діяльності, широкій сфері її застосування, можливості працювати у великих місцях, у комфортних умовах роботи, у колективах з позитивним психологічним кліматом, можливістю професійного зростання та планування матеріального добробуту. Студенти-юнаки прагнуть реалізувати свої здібності й можливості, враховують сімейні традиції та досвід, цінують високий рівень заробітної платні та перспективи кар’єрного росту.

Дослідження мотивації досягнення успіху за методиками Т.Елерса «Діагностика особистості на мотивацію до успіху» та «Діагностика особистості на мотивацію до уникнення невдач» підтвердили, що проявляються гендерні особливості у проблемі планування кар’єрного росту, планування майбутніх досягнень. Студенти-юнаки ситуації зростання соціального статусу пов’язують з фахом та перевагами кар’єрного росту над професійною самореалізацією. Студентки професійний і соціальний статус розглядають як результат професійного росту і уміння працювати, а також своєї активності і підприємливості. Дівчата готові займати нижчу ступінь в соціальній і професійній ієрархії, відчувають себе менш компетентними під дією гендерно– рольових стереотипів. Юнаки в цьому сенсі більш впевнені, активні та здатні ризикувати заради високих статусних вимог суспільства. Такі гендерні чинники відбиваються на особливостях їхньої професійної мотивації. Результати показують, що мотивацію досягнення успіху на високому рівні мають 55% студентів-юнаків і 35% – студенток; мотивацію уникнення невдач – 26% студентів-юнаків і 45% – студенток. У студенток домінує мотив досягнення результату шляхом уникнення невдач; потреба у досягненні результату діяльності (отримати високий рейтинг, оцінку, диплом тощо) вища, ніж у студентів юнаків. Мотивація студенток більш зовнішньо організована відповідно до вимог викладача, якщо він дає чіткі, об’єктивні, доступні вимоги і критерії позитивного результату та систематично їх дотримується і дає схвальну моральну оцінку. Студентки прагнуть професійної діяльності з гарантованим позитивним результатом, без ризику і штурму.

Мотивація студентів більш внутрішньо організована, вона витікає із розуміння особистісної значущості того, що потрібно зробити. Перемагають – мотиви успіху та змагання у професійній діяльності. Тому успішність з фахових дисциплін часто є вищою, ніж з

гуманітарних, а для студенток технічного університету – навпаки. Психологи пов'язують це з гендерними особливостями розвитком мислення та інтелекту. У студентів юнаків більш розвиваються образне, абстрактне, критичне мислення і невербальна креативність. У студенток – вербальне мислення, вищим є загальне розуміння, узагальненість мислення, логічність і наочно – практичне мислення. Чоловіки краще розв'язують нові інтелектуальні і сенсорні завдання. У той же час інтелектуальна сенсорна активність жінок розвивається при тренуванні й стереотипізації, тоді вони досягають кращих результатів. Дослідження за методиками К.Замфір у модифікації А. Реана «Вивчення мотивації професійної діяльності» та методикою В.Каташева «Методика визначення навчальної мотивації студентів» показали, що студентки мають вищу мотивацію досягнення результату, а студенти–юнаки мають вищумотивацію вдосконалення і змагання. Вони мотивовані різними потребами. Для студенток ведучою є потреба в емоційному прийнятті, значимих відносинах, а щодо студентів – потреба в досягненні успіху. При цьому оптимальний баланс зовнішніх і внутрішніх мотивів підвищує активність студентів–юнаків, у зв'язку зі змістом професійного навчання, прагненням досягти позитивних результатів. Гендерні особливості розвитку внутрішньої мотивації студенток полягають у тому, що баланс мотиваційного комплексу корелюється з безумовним емоційним прийняттям їхніх особистостей з боку педагогів. Викладачам бажано уникати «дидактичного централізму», коли за оцінками та успішністю студентки ігнорується її особистість. Критичні зауваження треба висловлювати стосовно вчинків, її результатів навчання, не торкаючись особистості студентки. Позитивне безумовне ставлення викладача до особистості студентки, незалежно від її успішності виступає сильним фактором активізації навчальної діяльності. Студенти–юнаки цінують ділові відносини, успіх у практичній діяльності. Чоловікам подобається, коли їх схвалюють за працю, якщо вони самі впевнені, що виконали її якісно. Вимогливість, принциповість та об'єктивність педагогів більше впливає на розвиток мотивації студентів-чоловіків до навчання, ніж поблажливість, загравання і непослідовність у вимогах і оцінюванні. Отже, проблема формування цілісної структури професійної мотивації студентів має гендерний аспект.

Під час професійної підготовки у технічному університеті майбутній фахівець повинен отримати розвиток адаптивно-розвивальних якостей та потенціалу конкурентності на ринку праці з урахуванням його гендерних особливостей. На їх формування діють як зовнішні фактори так і внутрішні детермінанти: організація навчально-виховного процесу, що створює оптимальні психолого-педагогічні умови для саморозвитку і самореалізації студентів, формує систему колективних та індивідуальних форм навчання; профілізація та фундаменталізація навчання; моделювання робочих ситуацій, що спонукають до професійної діяльності тощо; а також, – усвідомлення студентами особистісного значення та цінності професійної освіти; розвиток суб'єктності, позитивного ставлення до себе та свого якісного майбутнього, професійної рефлексії, а також пізнання та розуміння власних гендерних особливостей мотивації та адекватної моделі професійної успішної діяльності. Педагог у цьому процесі допомагає студентові інтегрувати індивідуальні якості та суб'єктивний досвід з набутими теоретичними та практичними

професійними знаннями та досвідом. Психологічна компетентність педагога сприятиме активізації мотиваційних процесів; визначенню особистісного значення професійної підготовки для студента із врахуванням вікових та індивідуально- психологічних особливостей його розвитку(враховуючи гендерні); розвитку позитивної «Я-концепції» студента; формуванню його позитивного ставлення до майбутнього фаху. Для студентів технічного університету останній чинник це не тільки особистісний показник, але й соціально-значущий, що відповідає розвитку українського суспільства на даному етапі. Яскраво виражений інтерес до професії та бажання займатись нею в майбутньому; стремлінням бути корисним людям, суспільству та Україні підсилює їх внутрішню навчально- професійну мотивацію. Тут важлива роль педагога у досягненні єдності процесуальної та результативної мотивації для реалізації гендерного потенціалу зростаючої особистості студента. Тоді актуалізуються відчуття самодетермінації і компетентності, інтерес, а також свобода від зовнішніх тисків та індивід буде сприймати себе суб'єктом своїх дій незалежно від статі. Саме така психолого- педагогічна підтримка у процесі професійної підготовки змінює для студента цілі, потреби, поведінку, мотивацію, сприяє розвитку суб'єктної активності. Це, у свою чергу, стимулює вільну пізнавальну та інтелектуальну активність; ініціює самостійність у прийнятті рішень; самовдосконалення власного особистісно- професійного потенціалу; побудову життєвого плану; розвиток потреби у самореалізації, зацікавленість в якісному та привабливому майбутньому; зростання студента як фахівця зі стійкою внутрішньої мотивацією.

Список рекомендованої літератури:

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – 2-е изд. – СПб.: Изд. Дом «Питер», 2001. – 263 с.
2. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Вилюнас. – М., 1990.
3. Гендерний розвиток у суспільстві / За ред. К.М. Левківського. – К.:Фоліант, 2004. – 127 с.
4. Занюк С.С. Психология мотивации / С.С. Занюк. – К.: Эльга-Н; Ника-Центр, 2001. – 352 с.
5. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины/ Е.П. Ильин. - СПб., Питер, 2002. – 544 с.
6. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы/ Е.П. Ильин. – СПб.: Питер. – 2000. – 544 с.
7. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – М.: Евразия, 1998. – 235 с.
8. Нікітіна І.В. Суб'єктне самовизначення молодого людини у період повноліття/ І.В.Нікітіна. – К., КНТ, 2008. – 192 с.
9. Development of Specialist's Personality. Розвиток особистості фахівця. Развитие личности специалиста: Навч. посіб. / С.В. Іванов, В.М. Криворотько, І.В. Нікітіна та ін.. – К.: НУХТ, 2014. – 339 с.

Transliteration:

1. Ananiev B.G. O problemak sovremennogo chelovekoznanija/ B.G.Ananiev. – 2-e izd. – SPb.: Izd. Dom “Piter”, 2001. – 263 s.

2. Vilunas V.K. Psihologicheskie mekhanizmi motivacii cheloveka/ V.K. Vilunas. – M., 1990.
3. Gendenrniy rozvitok u suspilstvi / Za red. K.M.Levkivskogo. –K.:Foliant, 2004. –127s.
4. Zaniuk S.S. Psihologia motivacii/ S.S.Zaniuk. – K.: Elga-N; Nika-Tsentr, 2001. – 352 s.
5. Illin E.P. Motivacia i motivy/ E. P. Illin, SPb.: Piter. – 2000. – 544s.
6. Illin E.P.Diferencialnaia psihofiziologiiia muzhtini i jenshtini. / E. P. Illin, SPb.: Piter. – 2002. – 544s.
7. Masloy A. Motivacia i lichnost/ A. Masloy. – M.: Evrasia, 1998. – 235 s.
8. Nikitina I.V. Sub'ectne samovyznachennya molodoi lydunu u period povnolittia/ I.V. Nikitina. – K., KNT, 2008. – 192 s.
9. Development of Specialist's Personality. Rozvutokos obustosty fahivtsa. Razvitie lichnosti speciologista: Navch. posib. / S.V. Ivanov, V.M. Krivorotko, I.V. Nikitina ta in.. – K.: NUHT, 2014. – 339 s.